
Hongkong – druhý systém v jedné zemi

Marek Fibrich

V první polovině 80. let formuloval Teng Siao-pching čínskou vizi budoucnosti Hongkongu do tří hesel o čtyřech čínských znacích: „jedna země, dva systémy“; „Hongkongčané budou vládnout Hongkongu“; „vysoká míra autonomie“. Po dvou letech čínské správy nad bývalou britskou kolonií je čas pokusit se o první bilanci, nakolik se čínské sliby vyplnily. Přitom je třeba hledat odpovědi na následující otázky: Jak velká je autonomie Hongkongu? Jaké je rozložení sil mezi představiteli „druhého“ hongkongského a „prvního“ ústředního systému „v jedné zemi“? Jaký společenský a politický systém v Hongkongu funguje?

Dekolonizace

Klíčovým obdobím, v němž se formovala dnešní tvář Hongkongu, byla dekolonizace. Pro zodpovězení výše uvedených otázek je nezbytné se k tomuto procesu vrátit a charakterizovat jednotlivé politické hráče a jejich zájmy.

Britská kolonie

Velká Británie získala kolonii Hongkong od císařů dynastie Čching ve třech etapách. Zatímco samotný ostrov Hongkong a přilehlý Kowloon obdržela v letech 1842 a 1860 na věčné časy, největší část kolonie – tzv. Nová teritoria – dostala dva roky před koncem 19. století jen do pronájmu na 99 let, tedy do roku 1997.¹ Britská správa zaručovala Hongkongčanům osobní svobody a právo na spravedlivý proces, avšak politická práva tamní obyvatelstvo nemělo. Po druhé světové válce sice nový guvernér přislíbil kolonii větší míru samosprávy, komunistické vítězství v roce 1949 a vyhlášení ČLR však znamenaly konec ústavních reforem. Od té doby až do roku 1985 nedošlo k žádným dalším krokům směrem k demokracii. Naopak počet členů Legislativní rady jednostranně jmenovaných guvernérem se z osmi v roce 1951 zvýšil na třicet v roce 1984.

Společné prohlášení

Komunisté po svém vítězství v občanské válce prohlásili, že neuznávají závaznost smluv, které byly Číně nerovnoprávně vnuceny cizími mocnostmi v 19. století. Smlouvy týkající se Hongkongu z let 1842, 1860 a 1898 však nikdy formálně vypovězeny nebyly. Mao slíboval, že si kolonii vezmou Číňané zpět, „až nazraje čas“. Ve skutečnosti však Peking i po nástupu Teng Siao-pchinga ve druhé polovině 70. let odmítal jasně formulovat své představy o budoucnosti této britské kolonie. Velká Británie trvala na platnosti smluv uzavřených s císařským dvorem a v roce 1982 (15 let před vypršením mandátu) se Margaret Thatcherová, povzbuzená vítězstvím ve falklandské válce, rozhodla donutit Čínu k jasnému vyjádření. Její původní představa byla, že Velká Británie uzná čínskou suverenitu nad Hongkongem a Čína jí za to prodlouží mandát spravovat území na další desetiletí, což však Peking odmítl. Po dvou letech složitých jednání za zavřenými dveřmi konečně v srpnu 1984 dospěly obě země k dohodě formulované ve Společném prohlášení (*Joint Declaration*).

Podle této dohody se Velká Británie zavázala předat moc nad celým Hongkongem k 1. 7. 1997 ČLR a spolu s čínskými představiteli se podílet na konzultacích o hladkém přechodu suverenity v rámci Společné skupiny pro spolupráci (*Joint Liaison Group – JLG*). Čína naopak přislíbila, že po roce 1997 bude Hongkong spravován jako Zvláštní správní oblast (*Special Administrative Region – SAR*). Vládu v něm budou po dobu příštích 50 let vykonávat sami obyvatelé Hongkongu v rámci vlastního hospodářského (kapitalistického) systému, a to s výjimkou zahraniční politiky a obrany. Významným přislibem bylo, že Legislativní rada bude do roku 1997 plně volená. Předseda vlády (*Chief Executive*) měl být stanoven „na základě výsledku místních voleb nebo konzultací“. Měl být zachován právní systém Hongkongu, včetně výslovně vyjmenovaných politických práv, jako je svoboda projevu, tisku, shromažďování, pohybu a vyznání. Hongkong si měl ponechat také status svobodného přístavu, vlastní volně směnitelnou měnu (hongkongský dolar), vlastní daně i cla a bylo stanoveno, že nebude povinen platit žádné poplatky do rozpočtu ČLR. Od roku 1997 se všichni čínští obyvatelé Hongkongu měli stát občany ČLR, a proto nesměli mít ještě další (např. britské) občanství.

Při uzavřených jednáních, která vyústila ve Společné prohlášení, nebyl přítomen ani jeden zástupce Hongkongu. Ačkoli se Velká Británie zavázala dodržovat Chartu OSN i Mezinárodní konvenci o občanských a politických právech, nepřiznala Hongkongčanům právo na sebeurčení. Hongkong neměl nikdy příležitost vyslovit se ve veřejném hlasování, zda si přeje být začleněn k ČLR, pokračovat jako britská kolonie nebo něco jiného. Společné prohlášení bylo postaveno před Hongkongčany jako *fait accompli*, o němž neměli právo hlasovat nebo je nějak měnit. Společná skupina pro spolupráci (složená z pěti čínských a pěti britských diplomatů), která měla jako hlavní jednací orgán řešit otázky spojené s předáním správy, vznikla v roce 1985 opět bez přítomnosti Hongkongčanů.

Velká Británie: demokratizace verus „konvergence“⁴²

V politice vůči Hongkongu Číně šlo a jde především o dva cíle:

1) V hospodářské oblasti by měl Hongkong prosperovat, a tak posilovat mohutný hospodářský vzestup, kterého začala Čína dosahovat po reformách koncem 70. let. Hospodářský růst je navíc – jak si Čína stále více uvědomuje – prostředkem k růstu mezinárodní politické moci.

2) V politické oblasti by se měl Hongkong co nejméně demokratizovat, aby se z něj na pevninu nešířila nákaza liberalizace.

Brzy po přijetí Společného prohlášení se proto ukázalo, že si ČLR vykládá některé body této dohody jinak než Velká Británie. Přesto se nový britský ministr pro záležitosti Hongkongu Timothy Renton rozhodl v zájmu „konvergence“ a hladkého postupu při předávání moci podřídit se představám Číny. Ohled na její požadavky se pak stal určujícím momentem britské politiky v záležitostech Hongkongu až do nástupu guvernéra Pattena. Přitom se hlavní ústupek Velké Británie netýkal ničeho menšího než samotné demokratizace politického života Hongkongu. Peking – jak se ukázalo – si vykládal slíbené parlamentní volby jinak než všeobecné a přímé hlasování o nezávislých kandidátech. V roce 1985 proto Velká Británie zavedla jen velmi omezené volební kurie, tzv. funkční okrsky (*Functional Constituencies*), které splňovaly čínské představy o „nepřímých volbách“. Prostřednictvím těchto kurií se navíc obsazovalo jen 12 křesel z 57členné Legislativní rady. Většina jejích členů byla i nadále jmenována přímo gubernérem nebo zastávala tuto funkci *ex officio*.

Hongkongská veřejnost přitom vysílala jasný signál, jakou budoucnost by si přála. Průzkumy veřejného mínění ukazovaly stabilní podporu demokratických reforem.³ Dokonce sama nedemokratická Legislativní rada schválila po masakru na náměstí Nebeského klidu rezoluci požadující, aby do roku 1997 byla alespoň polovina mandátů obsazena v přímých volbách. Přesto dala Velká Británie opět přednost „hladkému přechodu“ a v únoru

1990 uzavřela s čínskou stranou po další tři roky utajovanou dohodu, že do roku 1997 nebude přímo volena více než třetina poslanců Legislativní rady. ČLR se naproti tomu zavázala k postupu označovanému jako „projíždějící vlak“ (*through-train*), tedy že ponechá Legislativní radu z roku 1995 fungovat po celé volební období až do roku 1999.⁴

Volby v roce 1991 znamenaly jasné vítězství demokratických stran. Z 18 křesel obsazovaných přímou volbou jich sedmnáct získali demokratičtí kandidáti. Demokraté navíc ve většině jednomandátových okrsků porazili protikandidáty poměrem 2 : 1. Britský guvernér David Wilson však výsledky těchto voleb zcela popřel tím, že sedmnáct z osmnácti jím obsazovaných mandátů udělil propekingským představitelům a odmítl jmenovat jediného zástupce demokratů.

Čína a Patten

Britská politika se změnila po roce 1992, kdy do funkce guvernéra nastoupil bývalý předseda britské Konzervativní strany Chris Patten. Ten předložil návrh volebních reforem, které v rámci dohodnutého omezeného režimu zvyšovaly reprezentativnost parlamentu. Podle Pattenova plánu mělo být celkem 39 mandátů v 60členném parlamentu obsazeno ve všeobecných volbách, a to dvacet z nich přímo, devět v nových podstatně rozšířených funkčních okrscích a deset prostřednictvím Volebního výboru, složeného ze všech přímo volených členů Okresních rad (*District Boards*). Peking proti tomuto návrhu protestoval a v roce 1993 se uskutečnila britsko-čínská jednání, při nichž se Peking snažil nepohodlného a vzpurného Pattena obejít a jednat s umírněnějším britským Zahraničním úřadem. Když nebylo dosaženo shody, Patten nechal své návrhy schválit Legislativní radou.⁵

Otevřenější volby v roce 1995 potvrdily popularitu Demokratické strany, která získala 19 mandátů – dvanáct v přímo volených geografických okrscích, pět ve funkčních okrscích a dva od Volebního výboru. S podporou dalších poslanců tak demokratická opozice získala v Legislativní radě dokonce těsnou většinu 31 křesel.

Po volbách Peking prohlásil, že proběhly v rozporu se Základním zákonem. Formálně právně to nebyla pravda, neboť Základní zákon jen stanovil poměry jednotlivých mandátů (30/20/10), nikoli však jak budou vytvořeny např. funkční okrsky nebo Volební výbor. Peking přesto trval na tom, že výsledky voleb nebude po 1. 7. 1997 respektovat a že se nebude řídit metodou „projíždějícího vlaku“.⁶ V lednu 1996 proto ustavil 150členný Přípravný výbor (*Preparatory Committee*) jako nástupce Předběžného pracovního výboru z roku 1994. Přípravný výbor vedený vicepremiérem ČLR Čchien Čchi-čchenem (Qian Qichen) byl složen z 56 zástupců ČLR a 94 delegátů hongkongské obchodní a akademické komunity. Zástupci nejsilnější Demokratické strany byli z této komise vyloučeni. Jedním z úkolů Přípravného výboru bylo vybrat 400 členů Volebního výboru (*Selection Committee*), který měl na začátku roku 1997 zvolit příští hlavu výkonné moci (*Chief Executive*) a jmenovat členy provizorní legislativy.

Hongkongská scéna

V hongkongské politice lze aktéry rozlišovat zhruba do tří skupin:

1) **DEMOKRATICKÉ STRANY.** Demokratičtí politici začali složitý a dosud neukončený proces sjednocování v roce 1989 po studentském masakru v Pekingu, kdy okolo 230 místních sdružení a organizací založilo Hongkongskou alianci na podporu vlasteneckého demokratického hnutí v Číně (*Hong Kong Alliance in Support of the Patriotic Democratic Movement in China*). Její nástupnickou organizací se stalo sdružení Sjedenčení demokraté Hongkongu (*United Democrats of Hong Kong – UDHK*). A v roce 1994 založilo UDHK společně se stanou „Meeting Point“ Demokratickou stranu (*Democratic Party*), která má kolem 800 členů. Jejím populárním vůdcem je Martin Lee. Tradičně se demokraté opírají o nižší a střední vrstvy obyvatelstva.

Menší demokratickou stranou je Asociace pro demokracii a lidovou živost (*Association for Democracy and People's Livelihood*), založená v roce 1986. Po relativním úspěchu ve volbách v roce 1995 se však v roce 1998 do Legislativní rady nedostala. V roce 1997 si dosud nezávislá kandidátka Christine Lohová založila novou demokratickou a ekologicky orientovanou Občanskou stranu (*Citizens' Party*), jejíž zástupci zasedají v parlamentu od roku 1998. K tvrdé protipekingské opozici dále patří Emily Lauová se svou novou stranou Hranice (*Frontier*), jakož i právníčka a zastánkyně vlády zákona Margaret Ngová.

2) **PROPEKINGSKÉ SKUPINY.** Mezi propekingskými skupinami je pochopitelně nejdůležitější Komunistická strana Číny, která měla po roce 1949 zakázanou činnost a přešla do ilegality. Oficiálně podle představitelů agentury Nová Čína komunistická strana na území Hongkongu nepůsobí a nemá zde žádnou stranickou organizaci. Podle jiných údajů však ředitel této agentury Čou Nan (Zhou Nan) je sám prvním tajemníkem místní stranické pobočky. Na špici stranické hierarchie, odpovídající úrovni provinčního stranického vůdce, údajně stojí Ji Kuo-chua (Yip Kwok Wah), kterého si za svého poradce vybral nový premiér Tung Tien-chua. Počet tajných členů komunistické strany se v Hongkongu odhaduje na 100 tisíc.⁷

Nejdůležitější oficiální stranou podporující zájmy Pekingů je Demokratická aliance za zlepšení Hongkongu (*Democratic Alliance for the Betterment of Hong Kong – DAB*). Tato strana byla založena s podporou Pekingů v roce 1992 a její předseda Tsang Yok-Sing je údajně členem KS Číny.

3) **PŘEDSTAVITELÉ OBCHODU A PRŮMYSLU.** Hlavní stranou tohoto proudu je Liberální strana (*Liberal Party*) pod vedením Allena Leeho. Vznikla jako parlamentní klub z představitelů průmyslu jmenovaných guvernérem za britské éry do Legislativní rady a je typickou „stranou kádrů“ bez masové členské základy i bez široké voličské podpory.

Zástupci ekonomické sféry Hongkongu nemají zájem o politickou demokratizaci a stojí spíše na straně Pekingů. Mají pro to hned několik důvodů. Nejvyšší obchodní kruhy měly totiž značné zastoupení v britském předreformním parlamentu i vládě. A Peking pokračuje ve stejné politice. Jím nově dosazený guvernér Tung, bývalý loďařský magnát, se sám považuje za představitel hongkongského průmyslu. Elitní a elitářská společnost se nechce vzdát svých zajištěných postů ve prospěch nekontrolované veřejné politické soutěže. Do obchodních kruhů navíc stále více proniká vliv Pekingů. V Hongkongu před rokem 1997 investovalo přes 100 velkých koncernů z ČLR podporovaných vládou a kontrolovaných zpravidla „korunními princí“, tedy syny vysokých stranických funkcionářů. Čínské podniky vstupovaly do společných projektů s hongkongskými firmami a zakládaly nové společné podniky. Silnou pozici na hongkongském trhu využívá Peking pomocí metod nekalé soutěže i k politickým cílům. Obchodní blokáda při uzavírání výnosných obchodů s čínskými firmami a další obstrukce jsou trestem, který hrozí politicky „nevlastenecky“ orientovanému podnikateli.⁸ Naopak je výhodné zaměstnávat s vysokým platem alespoň jednoho protekčního synka z ČLR. Vidina vysokých zisků z obchodu s ČLR je tedy zbraní, kterou Peking používá nejen v Hongkongu.

Jednotná fronta

Spojenectví s obchodními kruhy je součástí širší strategie Pekingů k ovládnutí Hongkongu a k potlačení demokratické opozice. Kooptace místních elit do čím dál semknutější „jednotné fronty“ a důsledná izolace opozice není v komunistických dějinách ničím novým. Vedle hospodářských organizací se Číně podařilo na svou stranu přitáhnout celou řadu společenských organizací, odborů apod. Vstřícný postoj Pekingů odměňuje mj. mandáty v politických orgánech, jako je Předběžný pracovní výbor, Přípravný výbor, Volební výbor, a v dalších volitelských sborech, z nichž jsou představitelé demokratického bloku vždy vyloučeni. Přitom pestrost organizací zastupovaných v těchto komisích pomáhá Pekingů navozovat zdání reprezentativnosti.⁹

Ani po vyjádření loajality nedovoluje Peking nezávislé vystupování v těchto orgánech. Při jednom z hlasování v Přípravném výboru o způsobu ustavení Provizorní Legislativní rady se proti návrhu postavil jedině zástupce Asociace pro demokracii a lidovou živost Frederick Fung, jehož členství ve výboru bylo ostatně namířeno jen k rozštěpení demokratů. Ihned po hlasování mu před všemi členy sdělil ředitel Úřadu pro záležitosti Hongkongu a Macaa Lu Pching, že si svým hlasováním zablokoval možnost být zvolen do provizorní legislatury.¹⁰

Důležitou skupinu v jednotné frontě nových vládců tvoří hongkongské triády a podsvětí. V roce 1994 uzavřel zástupce ředitele agentury Nová Čína Wong Man Fong fakticky jménem Pekingů dohodu se zástupci tří hlavních hongkongských mafií – Sun Yee On, 14K a Shui Fong. Zástupci triád příslibili, že nebudou rušit hladký přechod moci do rukou nových správců. Čína se naproti tomu zavázala, že nebude zasahovat proti tradičním aktivitám gangů.¹¹ Hongkongský tisk opakovaně přinášel zprávy o spolupráci a rozsáhlých jednáních mezi Pekingem a tajnými organizacemi.

Nátlak nové administrativy nese své ovoce. V posledních měsících se v Demokratické straně, dříve sjednocené spíše ze strachu z nových vůdců, začíná projevovat štěpení. Pod vlivem relativního politického klidu po předání moci a slibů široké sociální politiky nové vlády se chce frakce věkově mladších a sociálně chudších členů vymanit z politické izolace, do níž byla strana zahrnuta, a spolupracovat s vládou. Starší členové a příslušníci středních vrstev naproti tomu i nadále podporují Martina Leeho v tvrdě kritickém opozičním postoji.

Vztah Hongkongu a Pekingů

Autonomie

V souladu se Společným prohlášením si Hongkong ponechal mnoho vlastních atributů, kterými se liší od zbytku ČLR. Autonomní je v mnoha ohledech ekonomická oblast, na jejímž dobrém fungování Číně záleží. Hongkong si sám schvaluje rozpočet, vypisuje vlastní daně, ponechal si vlastní konvertibilní měnu (hongkongský dolar), samostatné členství v mezinárodních institucích, jako je Světová banka, Mezinárodní měnový fond, Asijská rozvojová banka, a separátní mezinárodní hospodářské smlouvy. Hongkongské cestovní pasy se liší od ostatních pasů ČLR. Úředním jazykem zůstává i po roce 1997 mj. angličtina a hranice mezi Hongkongem a zbytkem Číny zůstaly pro běžné Číňany neprostupné.

Prakticky ve všech základních oblastech politické správy oblasti je však autonomie pochybná. Týká se to soudní, legislativní i výkonné moci. Je pravda, že se Peking snaží držet v pozadí a zachovat zdání, že „Hongkongčané vládnou Hongkongu“, ve skutečnosti si ovšem postupně připravil efektivní kontrolu celé správní struktury, kterou může využít, bude-li se vývoj regionu vyvíjet mimo jeho představu.

Základní zákon

Podle Společného prohlášení funguje Hongkong jako Zvláštní správní oblast. Právní základ pro to představuje článek 31 Ústavy ČLR z roku 1982, umožňující zřizování takových regionů na území ČLR. Toto ustanovení se v čínském právním systému objevilo až v této Ústavě a jeho cílem bylo poskytnout právní rámec pro znovusjednocení s Tchaj-wanem, pro nějž také Teng Siao-pching původně koncipoval vizi „jedna země, dva systémy“.

Právo vypracovat a schválit ústavu nového Hongkongu nesvěřilo Společné prohlášení do rukou Hongkongčanů, ale Všečínského shromáždění lidových zástupců. To se stalo ihned v roce 1984 terčem kritiky hongkongských demokratů. V 59členné Komisi pro návrh Základního zákona (*Basic Law Drafting Committee*), ustavené ústředním parlamentem v roce 1985, zasedlo sice 25 zástupců Hongkongu, vybráni byli ale Pekingem na základě vlastního uvážení. Konečná verze návrhu ústavy „autonomní“ oblasti byla schválena Všečínským shromážděním lidových zástupců v dubnu 1990.¹²

Základní zákon umožňuje Číně vyhlásit v Hongkongu výjimečný stav a umístit zde své ozbrojené jednotky. Legislativa Zvláštní správní oblasti musí podle článku 23 Základní zákona zakotvit zákaz podvratné činnosti proti vládě ČLR, separatismu, zradě, vzpouře a vyražení státního tajemství. Prováděcí hongkongský zákon má dále stanovit zákaz propojení politických seskupení s cizími organizacemi. Právě vzhledem k těmto ustanovením i ke struktuře rozdělení moci, která prakticky vkládá veškeré rozhodování do rukou Pekinem jmenovaného premiéra a postrádá systém brzd a rovnováh, vyvolal Základní zákon v Hongkongu vlnu nespokojenosti. V dubnu 1990 vydala Legislativní rada usnesení ostře kritizující přijatou verzi Základního zákona. Společné prohlášení ani jiný dokument jí nedávalo žádnou moc účinněji vystoupit proti Základnímu zákonu nebo rozhodovat o jeho znění.

Ani interpretace Základního zákona není v pravomoci žádného z hongkongských orgánů. Společné prohlášení sice obsahuje příslib, že hongkongské soudy budou mít „pravomoc konečného rozhodnutí“, přesto podle Základního zákona podává závazný výklad tohoto zákona pekingský Stálý výbor Všečínského shromáždění lidových zástupců. Tento orgán proto rozhoduje i o ústavních svobodách Hongkongčanů. Peking si navíc vyhradil právo prohlásit za neplatný jakýkoli zákon, který bude s jeho interpretací ústavy v rozporu. Ihned po převzetí moci nad Hongkongem tohoto práva využil k revizi hongkongské Listiny práv a dvou souvisejících zákonů.

Listina práv a navazující legislativa

Velká Británie je signatářem Mezinárodní konvence o občanských a politických právech OSN a v roce 1968 rozšířila její platnost i na Hongkong. Nepodnikla však žádné další kroky k promítnutí garantovaných práv do místní legislativy. V reakci na pekingský masakr studentů pak v říjnu 1989 guvernér Wilson vyhlásil hongkongskou Listinu práv (*Bill of Rights*), která výslovně zakotvovala základní občanská práva. V červnu 1991 byla Listina práv vyhlášena formou zákona (*Bill of Rights Ordinance – BORO*). Tento zákon v článcích 3(2) a 4 vyžadoval, aby všechny platné zákony, které nejsou v souladu s tímto zákonem, byly zrušeny nebo novelizovány a aby ani žádné budoucí zákony neodporovaly Listině práv. Na základě těchto ustanovení britské úřady provedly 38 zákonných změn ve směru zmírnění přísných koloniálních zákonů.

Ihned po vyhlášení BORO a po následných novelizacích Peking protestoval proti britským krokům. Tvrdil, že jde o porušení Společného prohlášení z roku 1984, a oznámil, že po roce 1997 celý zákon i z něj vyplývající legislativu reviduje. Největší odpor Všečínského shromáždění lidových zástupců si vysloužily právě články 3(2) a 4 povyšující Listinu práv nad ostatní zákony a útočící prý na suverenitu ČLR. První celkovou revizi provedla Předběžná pracovní komise, která navrhla zrušit celkem 16 nových zákonů a novelizovat dalších devět. Její nástupkyně Přípravná komise se však zaměřila jen na tři předpisy. Na její návrh Provizorní Legislativní rada na svém prvním jednání po předání Hongkongu zrušila oba zmiňované články BORO. Další úpravy se týkaly zákona o spolčování (*Societies Ordinance – SO*) a zákona o veřejném pořádku (*Public Order Ordinance – POO*), jejichž novelizované znění podle Listiny práv bylo vráceno do původní koloniální podoby. Staronový SO vyžaduje u „politicky angažované organizace“ povolení k činnosti od státních úřadů, zatímco v letech 1991–1997 stačila registrace. Renovelizace POO se týkala svobody shromažďování a nesla se v podobném duchu. Provizorní shromáždění obnovilo povinnost zrušenou v roce 1995 žádat u policie o písemné předběžné povolení k demonstraci. Policie dostala možnost demonstraci nepovolit s poukazem na „národní bezpečnost“.¹³

Soudní moc

Podřízenost hongkongského práva a soudů podtrhl precedent, který vyvolal krátce po předání moci rozpaky hongkongské advokátní komory. Demokratičtí poslanci měli po-

chybnosti o legitimitě Provizorní Legislativní rady, neboť Společné prohlášení ani Základní zákon s takovou institucí nepočítaly. Ještě v červenci 1997 proto podali žalobu k Odvolacímu soudu (*Court of Appeal*), aby rozhodl o legalitě tohoto orgánu. Šlo o velmi závažné rozhodnutí, neboť na něm závisely i všechny nové zákony schválené zmíněnou radou. Dne 29. července dospěl soud k závěru, že tato rada je legitimním orgánem oprávněným k zákonodárné činnosti, neboť Přípravnou komisi vytvořilo pekingské Všečínské shromáždění lidových zástupců a pověřilo ji ustavením Provizorní Legislativní rady. Soudní rozsudek měl však proti očekávání ještě závažnější důsledky. V odůvodnění výroku se soud sám prohlásil za nezpůsobilý rozhodovat o legitimitě ustavení Přípravné komise: „*Není v pravomoci regionálních soudů posuzovat otázky platnosti zákonů a rozhodnutí suverénního zákonodárského orgánu*“ (tj. pekingského Všečínského shromáždění lidových zástupců). Tento precedent má dalekosáhlé ústavněprávní důsledky, neboť poskytuje Pekingmu právo přijmout podle vlastní vůle jakékoli rozhodnutí týkající se Hongkongu.¹⁴

Armáda

Představitel Hongkongu nemůže ani rozhodnout o nasazení nebo nenasazení armády při případných nepokojích. Vrchní velení nad desetitisícovou posádkou Čínské lidové osvobozené armády umístěné v Hongkongu nemá na rozdíl od guvernéra za britské éry nynější hongkongský premiér, ale ústřední vojenské velení ČLOA.¹⁵

Výsady ústřední vlády

Představitelé ústřední pekingské vlády požívají v Hongkongu zvláštní ochranu před místními orgány. Ještě před volbami v roce 1998 si nechal Peking od Provizorní Legislativní rady na jejím posledním zasedání schválit zákon, podle něhož jsou čínské státní orgány vyňaty z působnosti některých hongkongských zákonů. Podobné ustanovení platilo v užší míře i za britské správy pro britské úřady. K privilegovaným institucím patří zejména tisková agentura Nová Čína, čínské Ministerstvo zahraničí a hongkongská posádka Čínské lidové osvobozené armády.¹⁶

I bez zákonné exempce ovšem požívají lidé s úzkými styky s ČLR a s novou administrativou zvláštní ochranu. Ministryně spravedlnosti Elsie Leungová se v březnu 1998 rozhodla bez došetření zastavit trestní stíhání proti mediální magnátce a člence Čínské lidové politického poradního shromáždění (*Chinese People's Political Consultative Conference*) Sally Awové, obviněné Nezávislou komisí proti korupci (*Independent Commission Against Corruption*) z obchodních podvodů. Awová ovšem měla kromě propekingské orientace také úzké vztahy s premiérem Tung Ťien-chuou, který dříve zastával funkci ředitele rodinné firmy Awové Sing Tao Holdings.

Dva týdny předtím v podobném případě Leungová rovněž blokovala proces s agenturou Nová Čína za porušení osobnostních práv. Agentura nevyhověla v zákonem stanové lhůtě žádosti přední demokratické političky Emily Lauové o nahlédnutí do „kádrových spisů“, které agentura vedla na její osobu. Nová Čína na žádost reagovala až za 10 měsíců místo do povinných 40 dnů, a to jednořádkovou odpovědí, že nemá o osobě Lauové žádné informace. Na nátlak veřejnosti Leungová v květnu ustoupila od předchozího rozhodnutí a Východní magistrátní soud udělil Lauové povolení podat na tiskovou agenturu soukromou žalobu.¹⁷

Pekingské orgány pro záležitosti Hongkongu

Rozdělení pravomocí při rozhodování o záležitostech Hongkongu v rámci ústřední pekingské vlády bylo před 1. 7. 1997 značně nepřehledné. Tradičně byl Peking v Hongkongu

polooficiálně zastupován tiskovou agenturou Nová Čína (Sin-chua, Xinhua). Při přípravách na převzetí správy však vznikla britsko-čínská Společná skupina pro spolupráci, fungovaly dva Úřady pro záležitosti Hongkongu a Macaa – jeden pod vedením Lu Pchinga (Lu Ping) při Státní radě a jeden při Ministerstvu zahraničí – a ještě další podobný orgán existoval při ústředním výboru.¹⁸ Po převzetí moci oficiálně reprezentuje ústřední čínskou vládu zvláštní zástupce Ministerstva zahraničí ČLR. V červnu 1997 jím byl jmenován Ma Jü-čen (Ma Yuzhen), který v letech 1991–1995 zastával post velvyslance ČLR v Londýně.¹⁹

Reprezentace Hongkongu v ústředním parlamentu

V prosinci 1997 se vybíralo 36 poslanců za Zvláštní správní oblast Hongkong do Všečínského shromáždění lidových zástupců. Volbu provedlo zvláštní 424členné shromáždění volitelů ze seznamu 54 kandidátů. Nejvíce hlasů získal Ťiang En-ču (Jiang Enzhu), vedoucí hongkongské pobočky agentury Nová Čína. Podle většiny komentátorů je vůdce Liberální strany Allen Lee jediným ze zvolených poslanců, od něhož je možné očekávat nezávislé vystupování. Ze zástupců Demokratické strany, která dva roky předtím přesvědčivě vyhrála volby, se žádnému nepodařilo získat 10 hlasů při nominaci do seznamu kandidátů. Na protest proti zmanipulovaným volbám demokraté demonstrovali před budovou shromáždění, efektivnější způsob obrany však k dispozici neměli.²⁰

Politický systém Hongkongu

Exekutivní rada

Přípravný výbor zvolil v prosinci 1996 novým premiérem Tung Ťien-chuu (Tung Cheehwa), který v lednu 1997 jmenoval budoucí vládu. V ní měla zastoupení především obchodní elita Hongkongu, jako je bývalý prezident burzy Charles Lee, předseda Hongkongské průmyslové federace Henry Tang a přední bankéř Anthony Leung. Tung při sestavování vlády projevil snahu ukázat na začátku dobrou vůli, a proto mezi novými ministry figurovali i dva členové dosavadní vlády a správní sekretářka Anson Chanová, která byla pro mnoho Hongkongčanů tichou favoritkou na místo premiérky. Jinak kritický guvernér Patten i demokratické síly přivítali také jmenování Andrewa Liho na post předsedy Nejvyššího odvolacího soudu. Li předtím pracoval ve funkci Pattenova poradce pro otázky spravedlnosti. Tung rovněž převzal většinu administrativy (včetně jejích špiček) v nezměněné podobě.²¹ Po roce Tungovy vlády se však začaly projevovat vážné neshody mezi vládou a administrativou, a proto začal Tung obsazovat důležité funkce lidmi oddaně provádějícími jeho politiku.

Podle Společného prohlášení měla být vláda (*Executive Council*) odpovědná parlamentu (*Legislative Council – Legco*). Základní zákon však legislativě neposkytuje možnost vyslovit vládě nedůvěru. Legco může nanejvýš členy výkonné moci interpelovat a žádat na nich vysvětlení. Exekutiva je naproti tomu oprávněná jednostranně rozpustit legislativní orgán, pokud odmítne přijmout „důležitý“ zákon. Pravomoci Legislativní rady jsou velmi omezené dokonce i v zákonodárně iniciativě. Hlava výkonné moci může zakázat projednání návrhu takového zákona, který bude považovat za „spojený s vládní politikou“, tedy prakticky jakéhokoli zákona.

Dosavadní praxe ukazuje, že premiér Tung při svém rozhodování parlament důsledně obchází. Téměř žádné rozhodnutí vláda nepředložila Legislativní radě ke schválení nebo alespoň ke konzultacím. Dokonce i výjimečnou vládní půjčku ve výši 15 miliard určenou k řešení ekonomických obtíží přijala vláda v srpnu 1998, aniž by do rozhodování zapojila zákonodárce. Přestože demokraté jednoznačně vyhráli volby, poslanceké mandáty jim neumožňují přímo zasahovat do vládní politiky. Parlament pro ně představuje nanejvýš fórum, na němž mohou vládu otevřeně kritizovat.

Plíživá Singapurizace

Tungova autoritářská vláda se opírá o učení tzv. „asijských hodnot“, jehož hlavním „apoštolem“ byl singapurský předák a Tungův osobní vzor Li Kuang-jao (Lee Kuan Yew). Myšlenkově tato doktrína čerpá z ideologie „Third-Worldismu“ a Hnutí nezúčastněných, z Marxe a z východoasijských autoritářských dějinných tradic. Zdůrazňuje orientaci na sociální spravedlnost a na všeobecnou shodu, „*consensus seeking*“. Demokracie, v níž soupeří politické strany, není podle zastánců „asianismu“ dobrým systémem, neboť ve společnosti povzbuzuje konfrontaci a podporuje jednostranné a krátkodobé zájmy.²² Ve skutečnosti tito asijsí vůdci hájí vlastní autoritářské pozice na úkor svých spoluobčanů. Namísto „*consensus seeking*“ jde spíše o „*consensus imposing*“.²³ Tung Ťien-chua se v souladu s „asijským modelem vlády“ soustřeďuje na hospodářskou a sociální politiku a do pozadí odsouvá témata politické demokracie a liberalismu. Ve svém inauguračním projevu 1. 7. 1997 se věnoval nejprve 10letému plánu výstavby nových sociálních bytů, investicím do vzdělání a infrastruktury a opatřením v bankovním a průmyslovém sektoru. Až nakonec se jen krátce zmínil o záměru pokračovat v politice dělby moci mezi výkonnou, zákonodárnou a soudní složkou. Široká sociální politika je ostatně částečně zaměřena i na odebrání voličských hlasů Demokratické straně, která se tradičně opírá o nižší a střední vrstvy obyvatelstva.

Než však stačila „singapurizace“ dostoupit vrcholu, propukla asijská hospodářská krize a singapurský model „vlády, která funguje“, projevil své limity. V Hongkongu se náhoda krize projevila hned na podzim roku 1997 a v roce 1998 zažilo město nejhorší ekonomickou recesi od tzv. ropných šoků v 70. letech. I když Tung, stejně jako ostatní asijsí vůdci přestal hovořit o asijském systému nahlas, nelze očekávat, že by tuto ideu opustil.

Ideologie „asijských hodnot“ nemá politicky daleko k myšlení a metodám současných čínských komunistů. Tung plynule navazuje na Tenga a na jeho politiku hospodářské modernizace a prosperity. Peking v době ekonomické nestability účinně podpořil hongkongskou měnu, čímž prokázal, že chápe hospodářské zájmy Hongkongu jako své vlastní. Společnými silami se ovšem představitelé Hongkongu a Pekingu zasazují také o to, aby hospodářský rozvoj nedoprovázela politická demokratizace. Strategie jednotné fronty a diskriminace opozice je v souladu nejen s komunistickým, ale i s „asijským“ pojetím vlády.

Legislativní rada

Na protest proti volbám v roce 1995 ustavil pekingský Volební výbor v prosinci 1996 novou 60člennou Provizorní Legislativní radu. Většina jejích členů (33) byla kooptována ze stávající Legislativní rady, avšak v souladu s čínskou strategií vyloučení opozice neměla zde vítězná Demokratická strana ani jednoho zástupce, zato 25 členů bylo tajnými členy KS Číny.²⁴ Funkční období této rady pod předsednictvím Rity Fanové začalo převzetím Hongkongu pod čínskou správu a skončilo na jaře roku 1998 s novými volbami. Ke svému prvnímu zasedání se sešla už v lednu 1997 v čínském městě Šen-čen.²⁵ Na dalších zasedáních na území ČLR pak projednala v prvním a druhém čtení legislativu připravovanou k definitivnímu schválení ihned v červenci 1997. Zákon o veřejných prázdninách byl dokonce přijat už v květnu s platností od července 1997.²⁶ Proti této aktivitě před předáním Hongkongu protestovala Velká Británie, která Provizorní Legislativní radu nikdy neuznala.

Volební systém

Po oficiálním zahájení činnosti přijala Provizorní Legislativní rada v září 1997 po krátké diskuzi nový zákon o volbách do Legislativní rady. Tento zákon obsahoval podle názoru demokratů celou řadu prvků, které je ve volbách oproti systému z roku 1995 znevýhodňují, i když se později při volbách ukázalo, že tomu tak bylo jen částečně. V každém případě však

tento systém splňoval čínské představy o demokracii. Voliči šli totiž svobodně hlasovat, ale o tom, kdo bude skutečně u moci, nerozhodovali. Šedesát členů Legislativní rady mělo být voleno třemi způsoby. Dvacet mandátů připadlo na geografické okrsky (*Geographical Constituencies*) s přímých a všeobecným hlasovacím právem. Plných třicet jich bylo voleno ve funkčních okrscích (*Functional Constituencies*) zástupci obchodu, průmyslu a administrativy. Zbývajících deset křesel obsazoval Volební výbor (*Election Committee*).

Volební systém v geografických okrscích byl změněn. Jednomandátové okrsky s větším novým systémem byly nahrazeny pěti velkými okrsky a systémem poměrného zastoupení. Zákodárci Provizorní Legislativní rady se totiž zalekli, aby se neopakovala situace z roku 1995, kdy ve volbách podle geografických okrsků vyhráli téměř všechny mandáty demokratičtí kandidáti. Systém rozdělování mandátů byl navíc upraven tak, aby znevýhodňoval menší strany. Kromě toho se zvětšily finanční požadavky na kandidáty. Kromě vyšších nákladů na kampaň ve větších okrscích vzrostly i paušální poplatky za účast kandidátů ve volbách. Demokrati, kteří neměli přísun financí z ČLR ani od hongkongského průmyslu, znevýhodňoval v tomto směru zákaz finanční podpory politických seskupení ze zahraničí, který pro ně do té doby tvořil hlavní peněžní zdroj. Propekingské a obchodní skupiny čerpal své finance z pevniny, respektive z hongkongského průmyslu.

Držitelé zahraničních pasů byli z kandidátek v geografických okrscích vyloučeni. „Cizinci“ směli kandidovat jen ve 12 funkčních okrscích. Kandidátům v geografických okrscích, kteří měli reálné šance na zvolení, proto nezbylo nic jiného, než se svého cizího pasu vzdát, což jich také několik učinilo (např. demokratky Emily Lauová a Christine Lohová).

Volební právo ve funkčních okrscích rozšířil Chris Patten na 2,7 milionu voličů. Jejich počet však nové volební zákony opět snížily na 180 tisíc. Přitom byly vybrány takové obchodní a průmyslové svazy, v nichž má Peking značný vliv.

U mandátů obsazovaných Volebním výborem byla situace podobná. Zatímco v roce 1995 jej tvořilo 283 přímo zvolených členů Okresních rad (*District Boards*), podle nového volebního zákona byl Volební výbor sestaven z 800 víceméně propekingských zástupců. Na 588 členů výboru zvolilo 139 000 volitelů, a to opět zástupců průmyslu, zaměstnanců a dalších skupin, jejichž volební účast byla jen 23 %. Zbývajících 212 členů tvořilo 77 delegátů *ex officio*, 95 nevolených zástupců čtyř obchodně-průmyslových skupin a 40 reprezentantů církví a náboženských společností.²⁷ Zatímco v geografických okrscích připadalo na jeden mandát zhruba 200 000 voličských hlasů, ve funkčních okrscích to bylo 1 696 a ve Volebním výboru jen 80 hlasů.²⁸

Volby v roce 1998

Volby se uskutečnily 24. 5. 1998. Vzhledem ke složitému a neprůhlednému volebnímu systému a k omezeným pravomocem Legislativní rady očekávala většina pozorovatelů nízkou volební účast. Přes tyto prognózy i přes velmi špatné počasí se voleb zúčastnilo 53,3 % registrovaných voličů, což znamenalo rekordní účast v krátké hongkongské volební historii. Voliči tak dali najevo, že mají zájem rozhodovat o svých politických záležitostech. Vzhledem k vyhlášeným výsledkům lze soudit, že volby proběhly korektně. Mezinárodní pozorovatelé ovšem nebyli k volbám připuštěni, což může znamenat nebezpečný precedent pro budoucnost.

Přesvědčivého vítězství dosáhly opět demokratické síly. V přímo volených geografických okrscích obdrželi demokraté 60 % hlasů. Většinu v Legislativní radě přesto obsadily propekingské a průmyslové a obchodní skupiny. Ze 30 mandátů obsazovaných ve funkčních okrscích získali 25 zástupci průmyslových a propekingských kruhů. Volební výbor připsal svých 10 mandátů propekingským kandidátům. Demokraté obsadili 15 křesel v geografických okrscích a pět křesel ve funkčních okrscích, a tak se jim podařilo obsadit třetinu křesel Legislativní rady. Bylo to sice o devět křesel méně než v roce 1995, ale mnohem

více než předpokládala většina pozorovatelů. Premiér Tung Tien-chua ani pekingské úřady v reakcích na volební výsledky nekomentovali vítězství demokratických sil. Naproti tomu zdůrazňovali, že vysoká volební účast svědčí o důvěře ve volby i v princip „jedna země, dva systémy“.

Základní zákon předpokládá, že ve volbách v roce 2000 a 2004 zůstane počet mandátů pro funkční okrsky (30) nezměněn. Počet křesel obsazovaných Volebním výborem by se však měl v roce 2000 snížit na šest a v roce 2004 by měl úplně vymizet. Zbylé mandáty by se měly přesunout do geografických okrsků, v nichž by se mělo v roce 2000 rozhodovat o 24 mandátech a v roce 2004 o 30 mandátech. V roce 2007 připouští Základní zákon možnost obsadit všechna křesla v Legislativní radě i místo premiéra na základě přímých všeobecných voleb. To však bude podmíněno dvoutřetinovým schválením Legislativní rady, souhlasem premiéra a Stálého výboru pekingského Všečínského shromáždění lidových zástupců.

Předseda Demokratické strany Martin C. M. Lee ihned po vítězných volbách vyzval k tomu, aby se už v roce 2000 obsazovala všechna křesla ve všeobecných volbách a aby se o dva roky později (v roce 2002) konaly přímé volby premiéra. Takový požadavek byl ale předem odsouzen k nezdaru, neboť složitý volební harmonogram vznikl právě proto, aby zabránil demokratické většině v parlamentu. Premiér Tung Leeův návrh odmítl s tím, že je třeba se držet dohodnutého pořádku.²⁹ V soukromí se ovšem vyjádřil, že termín plně demokratických voleb bude muset být odložen i po roce 2007.³⁰

Občanské svobody

Postup proti opozici

V prosinci 1997 byl zahájen proces proti dvěma demokratickým politickým stranám – proti Hongkongské alianci na podporu demokratického vlasteneckého hnutí (*Hong Kong Alliance in Support of the Democratic Patriotic Movement*) a proti Skupině akce 5. dubna (*April 5th Action Group*). Žaloba hrozí pokutou ve výši 10 milionů hongkongských dolarů politickému vůdci Szeto Wahovi a 3 milionů Martinu Leeovi a jednomu dalšímu členu Demokratické strany za zločiny proti článku 23 Základní zákona, tedy za „zradu, separatismus, povstání a podvracení státu“, a za vyzrazení státního tajemství. Za tyto činy by jim ostatně mohl hrozit i trest zákazu činnosti a rozpuštění stran.³¹

Svoboda tisku

Už od začátku 90. let se projevovala snaha pekingských a kantonských úřadů působit na hongkongské sdělovací prostředky. Přední představitelé komunistické tiskové agentury Nová Čína opakovaně zdůrazňovali, že by hongkongští novináři měli být „vlastenci“. Ředitel Úřadu pro záležitosti Hongkongu a Macaa při pekingské ústřední Státní radě (vláďe) Lu Ping rozlišil mezi informováním o událostech, které mělo být i po roce 1997 zcela svobodné, a podporou některých hnutí, které nebylo možné tolerovat.³² Na indexu jsou především témata separatismu Tibetu, Tchaj-wanu a dalších území a pochopitelně lidská práva a demokratické hnutí. Je známo, že čínské tajné služby a s nimi propojená tisková agentura Nová Čína vedou osobní „kádrové materiály“ novinářů a vydavatelů. V roce 1994 byl v Pekingu obžalován hongkongský novinář Si Jang (Xi Yang) z listu Ming Pao společně s pekingskou novinářkou Kao Ji (Gao Yi) z vyzrazení „státního tajemství“, jehož znění ovšem otisklo i několik dalších novin. Si Jang byl odsouzen na 12 let vězení, i když na konci roku 1996 byl překvapivě propuštěn.³³ Kao Ji poslal soud do vězení na šest let.

Pod tímto nátlakem se šíří plíživá autocenzura. Vzhledem ke svým dalším obchodním aktivitám na pevnině korigují vlastníci velkých médií zprávy o situaci v ČLR. Mediální magnát Rupert Murdoch prodal už několik let před předáním správy ČLR jeden z hlavních hongkongských listů South China Morning Post. Tento krok odůvodnil tím, že Peking je

činil odpovědným za kritické komentáře v listě na adresu Číny a hrozil mu ztížením podmínek pro jeho obchodní aktivity. Murdoch také vlastní televizní stanici Star TV, která vysílala zprávy BBC. Po natočení snímku BBC o sexuálním životě Mao Ce-tunga však Murdoch na nátlak Pekingu přestal zprávy BBC vysílat. Vysílací práva ke snímku nakonec obdržela stanice Television Broadcasts, která však „nebyla schopná“ snímek po několik let promítnout s tím, že pro něj hledá vhodný vysílací čas. Jiná stanice Asia Television odmítla už v roce 1994 odvysílat španělský dokument o potlačení pekingského studentského hnutí. Na protest proti tomu odešlo z televize šest vrcholných novinářů. Po rezignaci následovala vlna veřejné nevole, které se nakonec ATV podvolila a film odvysílala.³⁴ Mnoho pozornosti vyvolal také případ propuštění karikaturisty ze South China Morning Post, jehož kritické politické vtipy upadly v nemilost ČLR.³⁵

Jako předzvěst tvrdšího postupu proti sdělovacím prostředkům vnímali demokratičtí představitelé kritiku hongkongského delegáta do Čínského lidového politického poradního shromáždění Sü S'-mina (Xu Simin) na adresu Radio Television Hong Kong v březnu 1998. Sü označil stanici za „pozůstatek britské nadvlády“ a obvinil ji, že se kritickým zpravodajstvím pokouší podkopat autoritu hongkongské vlády.³⁶

Svoboda shromáždování

V letech 1945–1982 neprojevovali obyvatelé Hongkongu velký zájem o politické dění. Jejich apatie byla prolomena pouze třikrát. V roce 1956 došlo ke frakčním bojům mezi přívrženci komunistů a Kuomintangu. V roce 1966 Hongkong zažil tři noci nepokojů, kdy demonstranti protestovali proti zvýšení poplatků za trajekt přes úžinu mezi ostrovem Hongkong a pevninským Kowloonem. V roce 1967 Hongkong zasáhly bombové útoky a pouliční násilí, ozvěna tzv. kulturní revoluce v ČLR.

Od 70. let se začala v Hongkongu formovat umírněná protestní kultura západního stylu. Studenti, církve, příslušníci sociálních skupin pořádali demonstrace a podepisovali petice na protest proti různým rozhodnutím v oblasti výstavby bytů a ochrany životního prostředí, jakož i v čistě politických otázkách. Množství demonstrací se zvýšilo především v letech před předáním správy ČLR, a to z jednatřiceti v roce 1984 na 272 v roce 1990.³⁷ Hongkongčané podpořili pekingské studentské hnutí a v rekordním počtu více než jednoho milionu lidí zaplnili úzké ulice města po dvě po sobě následující neděle. Po pekingském masakru se v Hongkongu zvedla velká vlna nevole a strachu. Každoročně 4. června se od té doby konaly velké demonstrace na připomínku masakru. Mnoho pozorovatelů se obávalo, že se poslední v této sérii odehraje v červnu 1997 a že noví vládcí podobné akce nepřipustí. Přesto se i v roce 1998 sešlo k vigilii pořádané Aliancí na podporu demokratického vlasteneckého hnutí ve Victoria Parku na 40 000 lidí se zapálenými svíčkami. K demonstrantům zazněl z magnetofonového záznamu hlas podpory disidenta Wej Ťing-šenga (Wei Jingsheng) a telefonický pozdrav Wang Tana (Wang Dan). Demonstrace se obešla bez jakéhokoli násilí, policie demonstraci jen zpovzdálí přihlížela.³⁸ Bez konfliktů se obešly i další demonstrace (např. při hongkongské návštěvě předsedy Všečínského shromáždění lidových zástupců v únoru 1998).³⁹

Pekingské souvislosti

První rok čínské správy nad Hongkongem proběhl překvapivě nespektakulárně. Hlavní zprávy z bývalé britské kolonie informovaly o hospodářské krizi a o nákaze „slepíci chřipky“, již padla za obětí celá hongkongská populace drůbeže. V politické rovině dochází sice k pozvolnému utužování poměrů, neobjevil se však žádný do očí bijící případ státního násilí, potlačení občanských práv, zatýkání apod.

Ke klidnému vývoji napomohla situace v Pekingu, který do záležitostí Hongkongu zasahoval sice minimálně, ale který si pro případ krize zabezpečil v regionu poslední slovo.

V únoru 1997 (krátce před převzetím správy nad Hongkongem) zemřel nejvyšší čínský vůdce Teng Siao-pching a jeho roli obsadil „korunní princ“ Ťiang Ce-min, jenž do rozhodujících pozic postupně jmenoval novou sestavu proreformních technokratů v čele s premiérem Ču Žung-tiem (Zhu Rongji). Ťiang zahájil éru největšího politického „oteplení“ po roce 1989. Čilou mezinárodní aktivitu nový vůdce podpořil řadou gest v oblasti lidských práv. Jedna z jeho prvních zahraničních cest vedla do USA a Bill Clinton opětoval jeho návštěvu v Pekingu v létě roku 1998. Mezitím byli ze „zdravotních důvodů“ propuštěni a repatriováni do USA přední disidenti Wej Ťing-šeng a Wang Tan. Objevily se známky přehodnocení událostí z roku 1989. Došlo ke zmírnění trestů několika účastníků pekingského protestu. Z trestního zákona byla vypuštěna ustanovení o „kontrarevoluci“ (i když zde zůstalo „rozvracení státu“). Na podzim dokonce Čína přistoupila k podpisu Mezinárodní konvence o občanských a politických právech OSN, i když ratifikace tohoto dokumentu Všečínským shromážděním lidových zástupců je zatím v nedohlednu, o jeho skutečném dodržování ani nemluvě.

Na podzim roku 1998 se však ukázalo, že šlo jen o další z pravidelných cyklických fází „uvolnění – přitvrzení“, kterými prochází čínská komunistická politika. Čínské úřady poslaly na 13 let do vězení Sü Wen-liho (Xu Wenli) a několik dalších disidentů, kteří se při Clintonově návštěvě pokusili zaregistrovat novou politickou stranu. V prosinci 1998 došlo ke zpřísnění ustanovení proti „rozvracení státu“. Není pochyb o tom, že i dnešní Ťiangova garnitura by byla v případě vážného odporu ochotná opět sáhnout k prostředkům masivního násilí. Zároveň je však jasné, že si takový zásah nepřeje, aby se nevystavila další vlně mezinárodní kritiky podobné té na začátku 90. let. Snaží se proto potlačit známky odporu hned v zárodku, nedovolit jim rozvinout se do širšího hnutí.

Teprve s tímto posledním vývojem se ukáže, jak moc situace v Hongkongu závisí na pekingském ústředí. Hongkongské demonstrace na protest proti zatčení Sü Wen-liho proběhly pokojně a policie při nich nezasahovala. Je možné, že se určité ochlazení projeví i v Hongkongu, byť třeba prostřednictvím Tungovy administrativy. Právě v následujících měsících se projeví, jak široká bude tolerance Pekingu v době přitvrzení poměrů a zda se nemusí také Hongkong obávat zostřeného dohledu.

¹ Blíže viz Fairbank, J. K.: *Dějiny Číny*. Lidové noviny, Praha 1998, s. 232 a násl.

² Viz Lee, M. C. M., Boasberg, T.: *Broken Promises: Hong Kong Faces 1997*. Journal of Democracy, Vol. 5, No. 2, April 1994, s. 46.

³ Viz tamtéž, s. 47 a násl.

⁴ Viz Meissner, W.: *Hongkong: Von der britischen Kronkolonie zur chinesischen Sonderverwaltungsregion*. In: Herrmann-Pillath, C., Lackner, M. (vyd.): *Länderbericht China*. Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn 1998, s. 226.

⁵ Viz Lee, M. C. M., Boasberg, T.: cit. stať, s. 52 a násl. Viz též Ching, F.: *Misreading Hong Kong*. Foreign Affairs, Vol. 76, No. 3, May/June 1997, s. 59.

⁶ Viz Meissner, W.: cit. dílo, s. 227.

⁷ Viz tamtéž, s. 229.

⁸ Viz tamtéž, s. 235.

⁹ Viz tamtéž, s. 230 a násl.

¹⁰ Viz tamtéž, s. 232.

¹¹ Viz Keesing's Record of World Events, s. 41639.

¹² Anglické znění Základního zákona a souvisejících dokumentů viz <http://www.gov.hk/basic-law/english>.

¹³ Viz Ching, F.: cit. stať, s. 61 a násl. Viz též Opitz, P. J.: *Feindliche Übernahme oder friedliche Wiedervereinigung? Hongkongs Autonomie auf dem Prüfstand. Eine erste Bilanz*. In: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, B27/28, 26. Juni 1998, s. 27.

¹⁴ Viz Opitz, P. J.: cit. dílo, s. 27 a násl. Viz též Keesing's Record of World Events, s. 41733.

¹⁵ Viz Meissner, W.: cit. dílo, s. 233.

¹⁶ Viz Keesing's Record of World Events, s. 42192.

¹⁷ Viz tamtéž, s. 42126 a 42280.

¹⁸ Viz Meissner, W.: cit. dílo, s. 232 a násl.

¹⁹ Viz Keesing's Record of World Events, s. 41690 a násl.

²⁰ Viz tamtéž, s. 41960.

²¹ Viz tamtéž, s. 41493 a násl.

²² Viz např. Kausikan, B.: *Asia's Different Standard*. Foreign Policy, Spring 1994. Viz též Kausikan, B.: *Governance That Works*. Journal of Democracy, Winter 1996. Viz rovněž Goh Chok Tong: *Social Values, Singapore Style*. Current History, December 1994.

²³ Viz Brzezinski, Z.: *The New Challenges to Human Rights*. Journal of Democracy, Summer 1997. Viz též Jones, E.: *Asia's Fate. A Response to the Singapore School*. National Interest, Spring 1994. Viz rovněž Moody, P. R., Jr.: *Asian Values*. Journal of International Affairs, Summer 1996. Viz též Neier, A.: *Asia's Unacceptable Standard*. Foreign Policy, Spring 1994. Viz rovněž Neier, A.: *The Nex Double Standard*. Foreign Policy, Winter 1996.

²⁴ Viz Meissner, W.: cit. dílo, s. 234.

²⁵ Viz Keesing's Record of World Events, s. 41447.

²⁶ Viz tamtéž, s. 41638.

²⁷ Viz tamtéž, s. 42192 a násl.

²⁸ Viz Opitz, P. J.: cit. dílo, s. 28.

²⁹ Viz tamtéž, s. 29. Viz též Keesing's Record of World Events, s. 42279.

³⁰ Viz The Economist, 30. 5. 1998, s. 61.

³¹ Viz Opitz, P. J.: cit. dílo, s. 31.

³² Viz Ching, F.: cit. staf, s. 63.

³³ Viz Meissner, W.: cit. dílo, s. 234 a násl. Viz též Keesing's Record of World Events, s. 41447.

³⁴ Viz Ching, F.: cit. staf, s. 63 a násl.

³⁵ Viz Opitz, P. J.: cit. dílo, s. 30 a násl.

³⁶ Viz Keesing's Record of World Events, s. 42127.

³⁷ Viz Meissner, W.: cit. dílo, s. 224. Podle South China Morning Post, 17. 3. 1991.

³⁸ Viz Keesing's Record of World Events, s. 42336. Szeto Wah, vůdce Hongkongské aliance na podporu demokratického vlasteneckého hnutí v Číně, dokonce pozval oba disidenty, aby se osobně zúčastnili hongkongských demonstrací při příležitosti 10. výročí pekingských událostí.

³⁹ Viz tamtéž, s. 42065.